

РЕЦЕНЗИЯ

на

дисертационния труд на Кирил Валентинов Младенов „Асирийският цар Асархадон (681-669 г.пр.Хр.)“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

от доц. д-р Майя Василева

Департамент Средиземноморски и източни изследвания, НБУ, София

Изборът на дисертационната тема трябва да се приветства. При почти пълната липса на изследвания върху древния Изток в българската историография, появата на подобна дисертация е събитие, което трябва да се насърчи с оглед на бъдещо развитие на това научно поле от старата история в България.

Дисертационният труд на Кирил Младенов се състои от 371 стр., три части, разделени съответно на три, четири и пет глави с множество подглави, две приложения, едното от 17 карти и библиографски списък от 24 страници.

Първата част на работата е посветена на изворите за управлението на Асархадон. Младенов детайлно разглежда различните видове текстове, както като жанрове, така и като материални носители, ортография, езикови особености. Въпреки че в голяма степен работата на съвременните изследователи е улеснена от публикациите на финландския проект *State Archives of Assyria* и от поддържаната от Университета на Пенсилвания онлайн база данни *The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period*, разглеждането на характера на текстовете и извороведският анализ са абсолютно необходими при проучване на съответния исторически период. В това отношение докторантът е извършил отлична работа в първата част на дисертацията „**Въведение в проблематиката и изворите**“. Новоасирийските текстове са наследници на много дългата литературна и епиграфска традиция на Двуречието. Младенов анализира спецификите на различните видове/жанрове текстове, които са извори за управлението на Асархадон, като хроники, писма до и от Ашур, допитвания до бога Шамаш, писма до царя от жреци и учени, царска кореспонденция, пророчества, съдебни текстове и др. Той разкрива особености на отделните редакции на текстовете, жанрови специфики и употребата на определен речник

в съответните ситуации, които пряко влияят върху установяването на хронологията и върху оценката на събитията по време на управлението на Асархадон. Особено ценни са подглавите и екскурсите му за топонимията, т.е. историческата география, и царската титулатура, която има особености при различните жанрове и през различните периоди на царуването на Асархадон. Смятам за особено ценна забележката му, че боравенето с модерни жанрови термини за древни периоди „е спорно и опасно за разбирането на характера им“ (с. 45) – в древните асирийски текстове често се наблюдава смесване на жанровете.

Докторантът има склонност да представя сведенията от асирийските текстове и своите анализи в табличен вид. Вероятно, той е повлиян от оригиналния вид на текстовете и съвременния формат на публикуването им. При предаване на транслитерация на отделен академски текст и неговия превод табличното оформяне приближава читателя, чисто визуално, до оригиналния вид на паметника. Приветствам това увлечение и в другите случаи, когато то спомага за онагледяване и по-ясно представяне на данните. Това е видно при кореспондентите на царя, официалните договори и административните съдебни документи, епонимите. Но в някои случаи организацията на редиците и колоните е непоследователна и объркваща за читателя (с. 11-14). В отделни случаи прекалено дългите таблици, разположени на няколко страници, не спомагат за по-ясното представяне (с. 85-89).

Втората част „**Управлението на цар Асархадон**“ е основната в дисертацията. След уводната част за възцаряването на Асархадон Младенов разделя текста си за действията на асирийския цар на две глави – за източна и западна политика, а между тях е поставена главата за кампаниите в и управлението на Египет. Разбираема е трудността да се проследят стриктно и последователно кампаниите на Асархадон и по географски, и по хронологически признак, особено, при положение, че голяма част от документите са издадени именно по географски рубрики. Неясно остава обаче защо фригите и кимерийците са включени и в западните, и в източните действия на царя – при вторите заедно със скитите, а в заключението на работата се говори за действия на север срещу кимерийците. И в двете глави се разглежда въпросът за евентуален съюз между кимерийци и фриги. Тъй като сведения за фригите от времето на Асархадон почти липсват (освен няколкократно цитираното допитване до бога Шамаш: SAA 4, 1) авторът

постоянно се връща към документите от управлението на Саргон II. Непрекъснатото прехвърляне от едната към другата група сведения обаче води до объркване на историческия разказ.

Смятам за сполучливо предложеното ново четене, превод и интерпретация на деветия ред от хрониката на Асархадон: „*клане/сражение срещу фригийците и кимерийците в Шубухна*“ (с. 120-121). Те отговорят и на контекста на запитванията до бога Шамаш, отнасящите се за кимерийци и фриги като евентуална заплаха. Интерпретацията на по-ранните събития, тези от времето на Саргон, обаче не се основава на наличните сведения и не е подкрепена с аргументи. А именно, че фригите и Мидас направили завой в политиката си към подобряване на отношенията с Асирия заради кимерийската заплаха и сведенията за скорошен край на Фригийското царство (!?) (този възглед е повторен три пъти – на с. 121, 135 и 249). Ако наистина заплахата от кимерийците беше толкова сериозна и фригийската държава толкова отслабена, едва ли тонът на писмото на Саргон до управителя му относно Мита щеше да бъде толкова любезен и благосклонен (SAA 1, 1; превод на целия пасаж в бел. 490, с. 249). Позициите на врагове и съюзници често се сменят в тази епоха, но нямаме никакви данни за сериозни сблъсъци между фриги и кимерийци, още по-малко за изоставеното вече старо схващане, че кимерийците ликвидирали Фригийското царство. Напротив, именно тези по-ранни сведения, макар и кратки, за евентуален съюз между фригите и кимерийците, биха могли да обяснят защо Фригия и Гордион избягват впоследствие злощастната съдба на Лидия под кимерийските удари.

В тази връзка още една забележка: К. Младенов очевидно се солидаризира с превода във финландското издание и превежда „фригийци“ и „Мидас“, където в оригинала стои *KUR.muš-ku*, т.е. „мушки“ и „Мита“. Коректно би било все пак да се постави една бележка под линия, че повечето учени приемат идентификацията „мушки = фриги“, макар че има и такива, които не са съгласни.

В контекста на западната политика на Асархадон са засегнати и отношенията с елините в Северна Сирия и в югоизточна Анатолия (Киликия). Проблемът е много дискуссионен и актуален напоследък, особено за по-ранните периоди, преди управлението на Асархадон. И докторантът привежда главно сведения, предшестващи периода на този асирийски владетел. Тук се намесва и въпросът за финикийското присъствие в района.

Убедителни заключения не могат да бъдат постигнати без разглеждането и на лувийските документи от къснохититските царства. Тук ще отбележа една, надявам се печатна, грешка, която обаче има смислови последици: двуезичните надписи от Каратепе и Чинекьой не са лувийско-фригийски, а лувийско-финикийски (с. 135). При анализа на асирийската политика в Киликия, обвързването на действията на фриги и гърци в района по времето на Саргон II, поддържано и от други учени (G. B. Lafranchi) (с. 134), не се основава на достатъчно изворов материал и би трябвало да си остане само една възможна хипотеза.

В частта за източната политика на Асархадон, мисля, че Младенов се е справил отлично с главата за Вавилон. С особена стойност е сравнението между административния модел във Вавилония и в Египет, които асирийският цар въвежда. Прякото подчинение на Вавилон на царя и престолонаследниците контрастира със запазването на местните уредби и администрация в Египет. Неизбежно би се наложил паралел с ситуацията на хититския престолонаследник като цар на Каркемиш и управлението на цяла западна Анатолия от хититския цар чрез васални договори. К. Младенов разглежда и сведенията за отделните управители във Вавилон.

Изключително ценен е и текстът за строителните и възстановителните дейности на Асархадон във Вавилония и Асирия. Правилно докторантът споменава само накратко резултатите от археологическите проучвания на някои от древните селища там. По-подробен преглед на археологическата литература би разводнил изложението и увеличил несъразмерно обема на дисертацията. Напълно уместен е екскурът върху идеологията в строителните надписи на царя и разглеждането на строителния ритуал (с. 246). Макар и с хилядолетна традиция в Месопотамия, а и с паралели в хититска Анатолия, подробното му представяне тук е уместно и е плюс за дисертацията. Правят впечатление строителните жертви, които трябва да се извършат, както и стремежът да се подчертае в надписите приемствеността в строителната дейност на владетелите (нещо, което май много ни липсва в съвременността!).

Тук в дисертационния труд следва изложението за действията на Асархадон срещу Маней, скитите и кимерийците (главно по въпросите към бога Шамаш). Както беше посочено по-горе, тези кампании би трябвало да се поставят в западната политика на асирийския цар. Много сполучлив е анализът на текстовете с оглед датирането на

асирийските кампании, както в Манея, така и срещу мидийците. Доколко можем да говорим за „временно държавно обединение на скитите в близост до Манея“ (с. 264), ще си остане спорен въпрос. Приветствам включването тук на екскурс върху „уман-манда“. Терминът е топос в асирийските текстове и при неразбиране може да доведе до погрешни интерпретации. Може би тук (или при западните кампании на Асархадон) е необходимо да се спомене наблюдението на А. Иванчик, че повечето от имената на кимерийските вождове са лувийски и затова би трябвало по-внимателно да се пристъпва към традиционното виждане за ираноезични племена. Справедливо К. Младенов отбелязва, че идентифицирането на Кашариту с Фраорт у Херодот е несигурно (с. 273).

Новост в българската историография е опитът да се направи психоисторически портрет на един древен владетел, за когото биографичните данни са малко или са определено тенденциозни. Това е третата част на дисертацията – „**Личността на Асархадон**“. Начинанието на докторанта е вдъхновено от изследването на Е. Frahm (2014) върху личността на Синахериб. Смятам, че опитът е успешен и би трябвало да насърчи и бъдещи подобни разработки. Неизбежно той се основава на косвени данни и на „обосновани догадки“, чрез които се противопоставя на някои традиционни стереотипи за личността на асирийския владетел. Ценен е анализът на текстовете, свързани със заболяванията на владетеля. В момента медицинската традиция на Месопотамия е особено актуална в чуждата историография. Направен е много добър анализ и сравнение между кореспонденцията на Асархадон с учените и с „магнатите“. Смятам за отлично наблюдението за по-близката връзка на Асархадон с учените, които са били и негови съветници по много въпроси. Отново в табличен вид са представени учените в двора на Асархадон; разгледани са и основните магически действия, свързани с лечебните практики по това време.

Заклучението обобщава резултатите от анализите и интерпретациите на древните асирийски документи. Струва ми се, че по-категорично би трябвало да се изведе, както в заключението, така и в уводната част, значението на този период от историята на Асирия. Към 8 в. пр. Хр. вече е налице огромно имперско образование в древния Близък Изток, започнато от Тиглат Паласар III, затвърдено от Саргон II и Синахериб. В последвалото консолидиране и изграждане на империята – и в административен, и в строителен план – Асархадон има особени заслуги. И това е отлично показано в дисертацията, но не е

акцентирано в увода и в заключението. Проблематиката на управлението на този асирийски владетел неизбежно се свързва и с други, големи дискуссионни тематични кръгове в съвременната историческа наука – съдбата и взаимодействието с къснохититските царства в Северна Сирия и югоизточна Анатолия, елинското присъствие в същия район, ролята на Фригия, на кимерийците и скитите в международната ситуация. Всяко от тях би било тема на отделна дисертация. Вплитането на тази проблематика в дисертационния труд е направено умело и сполучливо от К. Младенов.

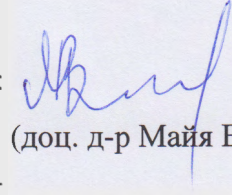
Приложение А, асирийският календар, е много полезно. Приложените цветни карти обаче не са много информативни. По-полезно би било да се очертаят върху тях разглежданите зони на конфликти или интереси и посоките на кампаниите на Асархадон с цитирани в съответните пасажии на дисертацията. Библиографията е обстойна и показва отличната информираност на дисертанта по темата и по дискуссионните моменти в международната научна общност.

Авторефератът отразява вярно и в пълна степен разглежданите в дисертацията проблеми. Съгласна съм и с посочените от автора приноси в автосправката. К. Младенов е публикувал изискваните две статии по темата на дисертационния труд.

Смятам, че дисертацията на Кирил Младенов е принос в изучаването на Новоасирийското царство и в частност – на управлението на цар Асархадон. Монографичен труд върху този асирийски владетел липсва в съвременната историография. Той е много по-малко познат от известния си баща Синахериб и от учения си син Асархадон. Работата демонстрира уменията на дисертанта да работи с древните акадски текстове. За първи път в българската литература се появяват множество асирийски документи в превод на български език. Направени са важни уточнения в хронологията на кампаниите на Асархадон. К. Младенов сполучливо оборва по-стари твърдения в историографията, както по отношение на управлението на асирийския владетел, така и във връзка с неговия личностен портрет. Бих препоръчала след някои дребни корекции и снабдена с повече илюстрации, дисертацията да бъде публикувана, по възможност, и на западен език. Надявам се, тя да вдъхнови и други млади специалисти и да подпомогне създаването на българска школа в изучаването на древния Изток.

След споделените впечатления от дисертационния труд, въпреки направените дребни забележки, убедено препоръчвам на уважаемото жури да присъди на Кирил Валентинов Младенов образователната и научна степен „доктор“.

С уважение:

(доц. д-р Майя Василева)

София, 10 април 2017 г.